

Planı Onlar Yaptı, Hesabını Biz Soracağız

Türkiye Yapay Zekâ Eylem Planı'na sınıf gözüyle bakmak — ve sosyalist ufuktan ne görüldüğü

18 Ağustos 2026'da Resmî Gazete'de bir belge yayımlandı. On milyar dolar, bir gigawatt, beş milyon eğitilecek insan. Rakamlar büyük. Ama o belgede bir kelime aradık ve bulamadık: **işçi**.

Rakamlarla belge

2026/9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'yle **Türkiye Yapay Zekâ Eylem Planı (2026–2030)** yürürlüğe girdi. Dört eksen: *Fark Et, İstifade Et, Üret, Yönet*. Koordinasyon Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nda.

5 milyon

2 yılda okuryazarlık eğitimi, 81 ilde

115.000

yetiştirilecek uzman ve profesyonel

1 GW

2030'a kadar veri merkezi kapasitesi

10 milyar \$

yatırım — ağırlıklı olarak özel sektör

%2

kamu yatırım programından ayrılacak pay

2.000+

erişime açılacak kamu veri seti

Ve bir de söylem var: *dijital egemenlik, algoritmik tahakküme direnç, Küresel Güney'in sesi olmak*. Yani plan kendisini bir bağımsızlık programı olarak sunuyor. Bizim geleneğimizin kelimeleriyle. Tam da bu yüzden dikkatle okunmalı.

Bir belge iki metindir

Birincisi yazdıklarıdır. Hedefler, rakamlar, kurumlar. Okunabilir, karşılaştırılabilir, hesabı sorulabilir.

İkincisi yazmadıklarıdır. Bir plan neyi konu etmiyorsa, o konunun kendiliğinden çözüleceğini varsayıyor demektir. Ve çoğu zaman bir belgenin sessizlikleri, cümlelerinden çok şey anlatır.

Bu plan, yapay zekânın *nasıl üretileceğini* en ince ayrıntısına kadar düzenliyor. *Nasıl çalışılacağını* hiç düzenlemiyor.

Bu bir toplumsal kalkınma programı değil; devletin, sermaye birikiminin altyapı sağlayıcısına dönüştüğü bir programdır.

Her belgeye soracağımız üç soru şudur — ezberle, her yerde işe yarar:

SORU 1

Kimin elinde?

Mülkiyet kimde? Altyapı, model ve veri kimin malı?

SORU 2

Kimin denetiminde?

Kararı kim veriyor? Hesabı kime, kim soruyor?

SORU 3

Kimin yararına?

Yaratılan değer kime gidiyor: ücrete mi, kâra mı?

03 · BİRİNCİ SESSİZLİK

"İnsan kaynağı" dediklerinde sen kastediliyorsun

Planın emek hakkında konuştuğu tek başlık bu. Bir dakika durup ne dediğine bakalım.

Kaynak üretime giren bir girdidir. Kömür bir kaynaktır, su bir kaynaktır. Kaynağın çıkarı yoktur, talebi yoktur, pazarlığı yoktur. Kaynak hakkında sorulacak tek soru vardır: *yeterli miktarda ve uygun kalitede var mı?*

İşçi ise bir taraftır. Ücreti vardır, mesaisi vardır, örgütü vardır, ve karşı tarafla çıkarları çatışır.

Bir belge emeği "kaynak" diye adlandırdığında üslup seçmiş olmaz — **emeği taraf olmaktan çıkarıp girdiye indirger**. Ondan sonra o belgede ücretten, mesaiden, iş güvenliğinden, sendikadan söz edilmemesi bir eksiklik değil, tutarlılıktır. Çünkü kömürün sendikası olmaz.

115.000 uzman: sana iyilik mi yapıyorlar?

Eğitim iyidir, kimse inkâr etmiyor. Ama bir plan insan yetiştirdiğinde aynı anda başka bir şey daha yapar: **bir piyasada arzı genişletir**. Ve iktisadın en basit kuralı devreye girer — *bir malın arzı talebinden hızlı artarsa fiyatı düşer*.

Rahatsız edici kısım şu: kapitalizmde emek gücü de bir maldır. Senin maaşın, o malın fiyatıdır. O halde soralım: **100.000 yeni profesyonel, kaç yeni pozisyon karşısında yetiştirilecek?**

Plan bunu söylemiyor. İstihdam taahhüdü yok. Ücret düzeyine dair tek satır yok. Bir önceki strateji (2021–2025) *istihdam* hedefi koymuştu — 50.000 kişi. Yenisinde onun yerine *eğitim* hedefi var. Fark önemli: eğitim taahhüdünü devlet tek başına yerine getirebilir, istihdam taahhüdünü getiremez.

Marx bunu 160 yıl önce adlandırdı: yedek sanayi ordusu. Kapitalizm sürekli bir "kullanılabilir ama kullanılmayan" işgücü havuzu üretir — ve bu bir arıza değil, işleyiş koşuludur. Çünkü **kapıda bekleyen biri varsa, içerideki pazarlık edemez**.

Zemini de görelim. TÜİK Haziran 2026: resmî işsizlik %7,6 — ama **atıl işgücü %28,8**. Yani gerçek tablo resmî orandan yaklaşık dört kat geniş. İstihdam oranı %48,9; kadınlarda %32. Bu zeminde "115.000 uzman yetiştireceğiz" cümlesi tek başına bir kalkınma vaadi değildir.

Resmî işsizlik, gerçeği göstermiyor

Türkiye, Haziran 2026 — işgücü göstergeleri (%), eksen 0–100

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Haziran 2026.

Atıl işgücü; iş arayanların yanı sıra umudunu kesip aramayı bırakanları ve istediğinden az çalışanları da kapsar.

04 · ASIL SORU

Peki neden şimdi?

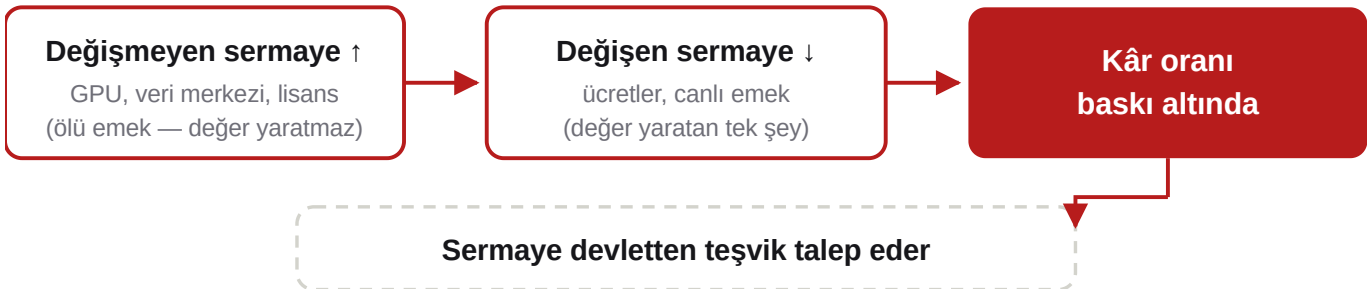
Herkes "bu plan ne yapacak" diye soruyor. Asıl soru şu: **neden şimdi çıktı?** Cevap "teknoloji geldi, uyum sağlıyoruz" değil. Daha derinde — sermayenin kendi iç çelişkisinde.

Bir işletmenin sermayesi ikiye ayrılır. **Değişmeyen sermaye:** makine, sunucu, GPU, lisans — yani *ölü emek*; kendisi yeni değer yaratmaz, aşınarak ürüne aktarılır. **Değişen sermaye:** ücretler, yani *canlı emek* — değer yaratan tek şey.

Yapay zekâ çağında ne oluyor? Devasa GPU kümeleri, veri merkezleri, model eğitim maliyetleri: **değişmeyen sermaye patlıyor**. Aynı anda otomasyonla **değişen sermaye küçülüyor**. Ama değer yaratan tek şey canlı emektir.

Kâr oranı neden sıkışıyor?

Kavramsal şema — sermayenin bileşimi değişiyor

Marx, Kapital Cilt III, 13.–15. bölümler. Bu bir eğilimdir, kader değil: sermaye karşıt etkenlerle savaşıyor.

Marx buna **kâr oranlarının düşme eğilimi** der. Dürüst olalım: bu bir kader değil, bir *eğilimdir* — ve sermaye buna karşı savaşıyor. Nasıl? Sömürü oranını artırarak. Ücretleri baskılayarak. Sabit sermayeyi ucuzlatarak. Ucuz emek havzalarına açılarak. **Ve devletten teşvik alarak.**

Şimdi bu listeye bak, sonra planın maddelerine:

SERMAYENİN İHTİYACI

PLANIN KARŞILIĞI

Bol ve ucuz nitelikli emek	115.000 uzman — istihdam taahhüdü yok
Bedava hammadde	2.000 kamu veri seti
Ucuz sabit sermaye	Kamu bütçesinden %2, teşvikler, çekler
Garantili pazar	Kamunun "ilk müşteri" olması
Düşük düzenleme maliyeti	Kum havuzları, esnetilmiş kurallar
Ucuz altyapı	1 GW enerji, şebeke, arazi

Bu plan bir cömertlik değil, bir zorunluluktur.

Sermaye, kâr oranı üzerindeki baskıyı hafifletmek için devletten daha agresif teşvik talep ediyor. Eylem planı, o talebin resmî belgesidir. Ve planın emek hakkındaki sessizliği bir ihmal değil, bir mimaridir — çünkü bir teşvik programı, teşvik ettiği şeyi kısıtlamaz.

Bir uyarı: buradan "kapitalizm kendiliğinden çöker, bekleyelim" sonucu çıkmaz. Çelişki çöküşe değil, **sömürünün yoğunlaşmasına** yol açar. Otomasyonun geldiği hiçbir işyerinde kimse "artık daha rahatız" demiyor. **Makine emeği azaltmaz; emeğin yoğunluğunu artırır.** Çöküş beklemek bir siyaset değil — örgütlenmek bir siyasettir.

05 · DÖRT SESSİZLİK DAHA

Belgede olmayanlar

Veri: 21. yüzyılın çitlemesi

2.000 kamu veri seti açılıyor. İyi. Ama "açık" üç şey demek olabilir: *herkese açık*, *kullanabilene açık*, ya da *seçilene açık*. İkincisinde formel eşitlik, maddi eşitsizliği örter — veriyi işleyecek hesaplama gücüne ve sermayeye sahip olan tekелci avantaj kazanır.

Karşılıklılık koşulu yoksa — yani kamu verisiyle eğitilen modelin çıktısı da kamuya açık değilse — toplum aynı şeye iki kez öder: bir kez veriyi üretirken, bir kez modeli kiralarken.

16. yüzyılda ortak meralar çitlendi; bugün ortak bilgi çitleniyor. Marx buna *ilkel birikim* der: sermaye, tasarrufun ödülü olarak değil, kitlesel bir mülksüzleştirmeyle doğdu. Ve o veri setlerinde yalnızca "vatandaş verisi" yok — hekimin teşhis kararları, öğretmen değerlendirmeleri, teknisyenin arıza kayıtları da var. Yani emekçinin **örtük bilgisi**. Yirmi yıllık deneyim bir kez modele geçtiğinde, artık ücret pazarlığında koz değildir.

Düzenleme: risk var, işçi yok

Plan "risk temelli yaklaşım" diyor. Peki **kimin riski?** AB'nin Yapay Zekâ Yasası, istihdam ve işçi yönetimi sistemlerini açıkça *yüksek riskli* sayar — yani işçiyi bir risk öznesi olarak tanır. Türkiye planında bu ayırım görünmüyor. Ve şunu unutma: **belirsiz bırakılan her alanda kuralı güçlü olan koyar.**

Kronolojiye dikkat. 12 Haziran 2026: ILO, Platform Ekonomisinde İnsana Yakışır İş Sözleşmesi'ni kabul etti (406 kabul, 8 ret, 36 çekimser). **13 Haziran 2026:** Eylem Planı açıklandı. Bir gün arayla iki belge — biri teknolojinin altında çalışanların haklarını, öteki teknolojinin nasıl üretileceğini düzenliyor. Türkiye'nin gündemi ikincisiyle kuruldu; birincisi tartışmaya bile girmedi. Bu bir komplo değil, bir **öncelik beyanıdır.**

Enerji ve su: faturayı kim ödeyecek?

1 GW, kesintisiz çalışan bir yük demek: yılda yaklaşık **8,8 milyar kilovatsaat** — orta ölçekli bir ilin tüketimi kadar. Ve bu "en az" hedef.

Bu elektrik nereden gelecek?

Türkiye elektrik üretimi 2025 (%), eksen 0–100

Kömür — üçte ikisi ithal

%34

Rüzgâr + güneş

%22

Kaynak: Ember, Türkiye Elektrik Görünümü. Hidroelektrik kuraklıkla geriliyor; kuraklığın ek maliyeti 1,8 milyar dolar.

"Dijital egemenlik" için kurulan altyapı, ithal fosil yakıt bağımlılığını artırma ihtimali taşıyor. Şebeke maliyeti çoğu ülkede sonuça dağıtım tarifesine — yani senin faturana — yansır.

Bir de su var. Suyun kıt olduğu, sürekli kuraklık altındaki bir coğrafyada, sürekli soğutma gerektiren tesislerin nereye kurulacağı teknik değil **politik** bir sorudur: o havzada çiftçi, sanayi işçisi ve hane halkı o tesisle *rekabet halinde* olur. Ve fiyat mekanizması bu rekabeti kimin kazanacağını baştan belirler.

Bulut diye bir yer yok. Bina var, disk var, soğutma kulesi var, su var, elektrik var — ve bunları kuran, işleten, bakımını yapan işçi var. O yeni işkolunun çalışma koşulları hakkında belgede tek satır yok.

Egemenlik: hangi halkada?

Bir teknolojiye egemen olmak için beş halka gerekir: **çip, çipe erişim rejimi, bulut, model, enerji.** Türkiye çipte üretici değil alıcı; ABD'nin Ocak 2025'te ilan ettiği ihracat kontrol rejiminde sınırsız erişim tanınan 18 müttefik listesinde yer almıyor — yani kota rejimine tabi.

1 gigawattlık hedef, başka bir devletin ihracat lisansına bağlıdır.

Karşımızdaki şey bir egemenlik programı değil, bağımlılığın yönetilmesi programıdır: son halkada yerlilik, ara halkalarda bağımlılık.

Ama asıl itiraz şu: bir veri merkezinin Türkiye sınırları içinde olması onu **toplumun** malı yapmaz. Seni ölçen sistemin sunucusu Frankfurt'ta mı Ankara'da mı — mülkiyet ve denetim değişmediyse hiçbir fark yaratmaz. **Egemenlik coğrafi bir kavram değil, bir mülkiyet ilişkisi kavramıdır.**

06 · BİLANÇO

İllüzyon ve gerçeklik

PLANIN SÖYLEMİ

MATERYALİST GERÇEKLİK

"5 milyon kişiye eğitim"	İşgücünü sermayenin esnek gereksinimlerine göre yeniden vasıflandırma; ücret üzerinde aşağı yönlü baskı
"2.000 kamu veri seti açılıyor"	Kolektif emeğe ait bilginin özel sermayeye karşılıksız hammadde olması
"10 milyar dolar özel yatırım"	Riskin ve maliyetin kamuya, kârın özel sermayeye
"1 trilyon TL katma değer"	Katma değer ücret ve kâra bölünür; bölüşüm hakkında tek satır yok
"Yerli ve güvenli ekosistem"	Küresel tekellere eklemelenen bağımlı bir dijital pazar
"Verimlilik ve toplumsal fayda"	Canlı emeğin ikamesiyle artı-değer oranını yükseltme
"Dijital egemenlik"	Sunucunun yeri değişir, mülkiyet değişmez

Kim kazanır, kim öder?

KESİM	KAZANDIĞI	ÖDEDİĞİ
Büyük sermaye	Garantili talep, bütçe payı, sübvansiyon, ucuz veri, muafiyet	—
Bilişim emekçisi	Yeni pozisyon, eğitim olanağı	Arz baskısıyla düşen ücret; derinleşen ölçüm; hiçbir yeni güvence
Kamu emekçisi	Araç desteği	Algoritmik performans ölçümü; artan iş yükü; itiraz mekanizması yok
Platform emekçisi	Yok denecek kadar az	Algoritmik yönetimin yaygınlaşması; statü belirsizliği
Havza halkı	—	Su ve elektrik rekabeti; tarife yansıyan şebeke maliyeti

Tablo bir soru üretiyor: **Bir planın maliyetini ödeyenlerin, o planın denetiminde temsili var mı?** Yok. Yönetişim yapısında sendikalar, meslek odaları ve hak örgütleri için tanımlanmış bir yer görünmüyor.

07 · SOSYALİST UFUK

Peki biz ne istiyoruz?

Eleştiri, alternatif konmadan havada kalır. Ve bizim alternatifimiz "yapay zekâ olmasın" değil. Tam tersi.

Çünkü şunu görüyoruz: **Kapitalizm, kendi mezarını kazacak aletleri yine kendisi üretiyor.**

Yirminci yüzyıl boyunca toplumsal planlamaya karşı en güçlü itiraz tekniği: "bu kadar karmaşık bir ekonomi hesaplanamaz, fiyat mekanizmasının yerini hiçbir hesap alamaz." Bugün tek bir şirket, milyonlarca ürünün stok, talep, lojistik ve fiyat verisini saniyeler içinde yönetiyor. Dünyanın en büyük şirketleri iç işleyişlerinde piyasa değil, **merkezî ve algoritmik planlama** kullanıyor — üstelik yirminci yüzyılın plan tartışmasına konu olan bazı ulusal ekonomilerden büyük ölçeklerde.

"Hesaplanamaz" itirazının teknik dayanağı, sermayenin kendi pratiği tarafından ortadan kaldırıldı.

Soru artık "planlama mümkün mü" değil. Soru şu: *bu kapasite kimin için çalışıyor?*

Ve asıl zorluk teknik değil, **demokratiktir**. Yirminci yüzyılda planlamanın başarısızlığı hesap gücünden değil, **geri besleme yokluğundan** kaynaklandı: hatayı söyleyecek kanal olmayınca plan gerçeklikten koptu. Demokratik planlama, algoritmaya devredilmiş planlama değildir; **hedefleri insanların koyduğu, hesabı makinenin yaptığı, sonucu yine insanların denetlediği** bir döngüdür.

Teknoloji bu döngünün hesap ayağını ilk kez gerçekten mümkün kılıyor. **Karar ayağı ise hep bizim işimiz olacak — ve iyi ki öyle.**

Verimlilik nereye gidecek?

Teknoloji verimliliği artırdığında üç şey olabilir

Hangisinin olacağını teknoloji değil, örgütlü güç belirler

Daha çok üretilir
kazanç → KÂRA

Daha az işçiyle üretilir
kazanç → İŞSİZLİĞE

Daha kısa sürede üretilir
kazanç → ZAMANA
bizim talebimiz

Plan, birinci ve ikinci senaryo için ayrıntılı bir yol haritası sunuyor. Üçüncüsü için tek bir cümle içermiyor.

Marx'ın ölçütü şuydu: gerçek zenginlik emek zamanı değil, **özgür zamandır**. İki yüz yıldır üretkenlik katlanarak arttı; çalışma süresi aynı oranda azalmadı. O makas, bütün tartışmanın özetidir.

İki tasavvur

SERMAYENİN YAPAY ZEKÂSI

Denetim ve hızlanma

İşsizlik tehdidi

Gözetim

Çitlenmiş bilgi

"Kimin işi gidecek?"

TOPLUMUN YAPAY ZEKÂSI

Angaryanın ortadan kalkması

Kısalan çalışma süresi

Kolektif denetim

Açık ve müşterek bilgi

"Neyi birlikte üreteceğiz?"

08 · YARIN MASADA

Beş talep

Baştan dürüst olalım: hiçbir sistemi değiştirmeyiz. Hepsi **pazarlık gücünü** artırır. İkisi ayrı işlerdir ve ikisi de gereklidir. Bugünün talebini küçümseyen bir devrimcilik, yarının gücünü de kuramaz.

1 İstihdam yüksek riskli alan ilan edilsin.

İşe alım, görev dağıtımı, performans izleme, terfi ve fesih kararlarında kullanılan sistemler açıkça yüksek riskli kategoriye alınsın.

2

Otomatik karar yasağı.

Hiçbir disiplin, fesih veya hesap kapatma kararı yalnızca algoritmaya dayandırılmasın. Gerekçe alma ve insan tarafından incelenmesini isteme hakkı tanınsın.

3

Algoritma şeffaflığı.

İşyerindeki her ölçüm ve karar sisteminin neyi ölçtüğü, nasıl puanladığı sendikaya yazılı bildirilsin. *İspanya'nın Rider Yasası bunu zaten yasalaştırdı — yani bu ütöpik bir talep değil, yürürlükteki bir emsaldir.*

4

ILO Platform Sözleşmesi onaylansın.

İç hukuka aktarılsın. Bu, planın "uluslararası uyum" iddiasının en somut sınavıdır: uyum yalnızca yatırımcıyı ilgilendiren standartlarda mı geçerli?

5

Kamu verisine karşılıklılık koşulu.

Kamu verisiyle eğitilen modelin çıktısı da kamuya açık olsun; kamu kurumları o modele ücretsiz erişsin. Copyleft mantığı: *al, kullan, ama türettiğini aynı açıklıkla paylaş.*

Ve bir tanesi doğrudan sana — eğer bu sistemleri **yazan** taraftaysan: **örgütlü teknik itiraz hakkı.** Bir emekçinin, geliştirilmesi istenen sistemin etik ve hukuki sonuçlarına ilişkin itirazını **işini riske atmadan** iletebilmesi. Dürüst olalım: "bu özelliği yazmayı reddediyorum" demek tekil bir vicdan eylemidir ve tek başına seni işinden eder. Kahramanlık önermiyoruz. **Örgütlü ret** ise pazarlık gücüdür. Çünkü **sistemi kuran el, onu sökebilecek tek eldir.**

09 · GENÇ YOLDAŞA

Sana üç şey bırakıyoruz

BİR YÖNTEM**Üç soruyu sor**

Her belgeye, her habere, her "yeni teknoloji" heyecanına: *Kimin elinde, kimin denetiminde, kimin yararına.*

BİR UYARI**Korku da iş görür**

"Yapay zekâ işini alacak" korkusu, gerçekleşmeden de ücret pazarlığını bitirir. *İkame tehdidi, ikamenin kendisinden daha kârlıdır — bu söylemi en çok yayanların o teknolojiyi satanlar olması tesadüf değil.*

BİR GÖREV

Hesap sor

Bu planı takip et, hedeflerini not al, yıl sonunda "ne oldu" diye sor. Önceki strateji 2025'te ilk 20'yi hedeflemişti; Türkiye 195 ülke arasında **53.** kaldı ve kimse hesap vermedi.

Bir kez hesabı sorulmayan taahhüt, ikinci belgede taahhüt olmaktan çıkar. 2021 stratejisinde bir istihdam hedefi vardı, tutmadı, kimse hesap vermedi. 2026 planında istihdam hedefi *bile yok*.

Bu broşür karamsar değil. Ama iyimser de değil. **Örgütlü olmayı savunuyor.** Çünkü mesele hiçbir zaman makine olmadı:

Makine hiçbir zaman işçinin yerine geçmedi; her zaman işçinin karşısına geçti.

Ve hiçbir plan kendiliğinden adil olmadı; her zaman adil hale getirildi.

Kolektif aklımızı geri istiyoruz.

Bilgi Müşterekleri

bilgimusterekerleri.org · Ağustos 2026 · Broşür sürüm 1.0.1

Lisans: CC BY-SA 4.0. Kaynak göstererek ve aynı lisansla paylaşmak koşuluyla çoğaltabilir, dağıtabilir, uyarlayabilirsiniz. *Bilginin çitlenmesine karşı yazılmış bir metnin telifle çitlenmesi, en görünür çelişki olurdu.*

Kaynaklar. 2026/9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (Resmî Gazete, 18.08.2026, S. 33344) · TÜİK İşgücü İstatistikleri, Haziran 2026 · Ember, Türkiye Elektrik Görünümü · Oxford Insights, Government AI Readiness Index 2025 · ILO, Platform Ekonomisinde İnsana Yakışır İş Sözleşmesi (12.06.2026) · AB Yapay Zekâ Yasası ve Platform Çalışması Direktifi 2024/2831 · İspanya Rider Yasası (2021) · ABD ileri YZ çipleri ihracat kontrol rejimi (13.01.2025) · Marx, *Kapital* I & III, *Grundrisse*.

Bu bir canlı belgedir; eleştiriyle büyür. Bir veri hatalıysa, bir kaynak yanlış aktarıldıysa ya da bir çıkarım zorlamaysa — yazın. Düzeltmeler sürüm notlarında açıkça belirtilir; sessizce değiştirmeyiz.

Sürüm notu. 1.0.1 (Ağustos 2026) — Baskı ve PDF düzeni eklendi: A4 sayfa yapısı, sayfa sonlarında bölünmeyen şema ve tablolar, renkli baskı desteği. Dar ekranlarda iki sütunlu tablolar yığın olarak diziliyor; koyu temada kontrast düzeltmesi yapıldı. 1.0.0 — İlk sürüm. İçerik tezlerinde ve taleplerde değişiklik yoktur.

Ayrıntılı çözümleme, on maddelik tam talep listesi ve genişletilmiş kaynakça için: “Planı Onlar Yaptı, Hesabını Biz Soracağız” — tam metin dosyası.